

Міщенко М. С. Формування професійного іміджу майбутнього вчителя / М. С. Міщенко, О. Р. Поліщук // Психологічний журнал. – Умань, 2019. – № 2. – С. 33-46.

ORCID 0000-0003-0739-0497

УДК378.018.8:373.011.3–051

Міщенко Марина Сергіївна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,

Поліщук Олена Романівна

магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти,

м. Умань, Україна

mishch.marina@gmail.com

Формування професійного іміджу майбутнього вчителя

Необхідність модернізації вищої школи в Україні зумовлена процесами державотворення, встановлення нової соціально-економічної формації. Ці процеси супроводжуються зростанням ролі освітянина в суспільній праці, посилення рівня його професіоналізму, що включає оволодіння освітніми техніками й технологіями педагогічної діяльності. Характер таких тенденцій визначається інтенсивним впровадженням в освітянську практику гуманітарно зорієнтованих наукових підходів, спрямованих на цілісний розвиток особистості, активізацію її творчих здібностей, формування загальної культури. Адже особистісно зорієнтована освіта ґрунтується на пріоритетах гуманістичного над авторитарним, аксіологічного над інформаційним, традиційного та інноваційного.

Метою статті є полягати у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов формування іміджу майбутнього вчителя у процесі навчання. Методи дослідження: теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення та систематизація теоретичних засад досліджуваної проблем; психодіагностичні методики: «Діагностика

комунікативних та організаторських здібностей», «Тест на конфліктність» Кноблоха-Фальконетта, Рівень самооцінки та сформованості «Я-концепції» (за методикою С.А. Будасі), анкета.

Проведений аналіз наукових джерел дозволив визначити імідж як сукупний суб'єктивний образ, уявлення, що виникає в інших про певну особу на основі її зовнішніх і внутрішніх характеристик та формує певне ставлення до неї. Базою для побудови позитивного іміджу особистості є «Я-концепція» (система уявлень індивіда про самого себе), на основі якої людина формує ставлення до себе та будує стосунки з іншими.

Під час проведення експерименту виявлено, що більша частина магістрів не усвідомлюють того факту, що формування власного професійного образу, який ґрунтується на гармонійній сукупності як зовнішніх, так і внутрішніх складових, необхідно розпочинати вже в студентські роки. Таке ставлення до проблеми формування власного професійного іміджу обумовлюється можливістю вибору іншого виду професійної діяльності.

Ключові слова: імідж, професійний імідж, майбутній вчитель, професія, магістрант.

Вступ. Підготовка висококваліфікованих, конкурентоспроможних учителів сучасної школи, які можуть вільно володіти здобутою спеціальністю і бути компетентними в суміжних сферах діяльності, бути готовими до безперервного процесу професійного вдосконалення і стійкими до впливу чинників стресогенного характеру. Нові стандарти й вимоги до системи освіти підвищують рівень уваги й вимог до особистості сучасного вчителя, його професіоналізму, рівня соціальної мобільності, процесів розвитку особистісної та інформаційної культури.

Як зазначено в низці вітчизняних документів (закони України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «Національна Доктрина розвитку Освіти України у ХХІ ст.» (2002 р.), Болонська Декларація

(1999 р.), зростаюча потреба суспільства в кваліфікованих педагогічних кадрах виставленого на перше місце завдання підвищення якості підготовки випусників вищої школи, виховання нового типу вчителя-професіонала, духовну, високоморальну, творчу особистість, що має певні конкурентні переваги, здатну знайти й реалізувати себе в майбутній професії.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов формування іміджу майбутнього вчителя у процесі навчання.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення та систематизація теоретичних засад досліджуваної проблем; психодіагностичні методики: «Діагностика комунікативних та організаторських здібностей», «Тест на конфліктність» Кноблоха-Фальконетта, Рівень самооцінки та сформованості «Я-концепції» (за методикою С.А. Будассі), анкета. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. В експериментальній роботі взяло участь 60 студентів денної форми за освітнім ступенем «магістр» спеціальності «Початкова освіта», «Філологія. Українська мова та література», «Історія».

Результати. Підвищення уваги до феномена імідж у психолого-педагогічній науці обумовлено тим, що лише позитивний образ педагога є суттєвим чинником у гуманізації освітнього простору, підвищення ефективності навчально-виховного процесу. У сучасних умовах педагог, як і раніше, залишається носієм високих життєвих смислів. Маючи неабиякий психотерапевтичний ефект, імідж наділяє педагога професійною впевненістю, комунікабельністю, соціально-педагогічною активністю, рефлексивністю, дипломатичністю, відповідальністю.

У сучасних словниках під поняттям «імідж» розуміють цілеспрямований образ (особи, явища, предмета), що формується, та

покликаний мати емоційно-психологічний вплив з метою популяризації, реклами тощо (Васюкова, 1999; Криксунова, 1997).

У «Новітньому психологічному словнику», словнику з психології терміну «імідж» дається таке визначення: «емоційно-забарвлений образ будь-кого або будь-чого, що склався в масовій свідомості та має характер стереотипу» (Шепель, 1997; Пехота, 2011).

З філософсько-педагогічної точки зору поняттю «імідж» дається таке визначення: «імідж – це феномен символічної реальності, мета або результат дій, спрямованих на виявлення та презентацію цільової аудиторії (адресному суб'єкту спілкування) певних якостей, які відображають якість суб'єкта в умовах ділової або масової комунікації» (Цицерон, 2000).

У педагогічному енциклопедичному словникові імідж розуміється як «цілеспрямований образ (будь-якої особи, явища, предмета), що формується та впливає на емоційно-психологічному рівні з метою популяризації, реклами тощо (Варавина, 2006).

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури, ми дійшли висновку, що професійний імідж майбутнього вчителя – це цілеспрямовано сформований образ, який повністю відповідає специфіці майбутньої професії, уявлення про фахівця, що складається в результаті розвитку професіоналізму здобувачів вищої освіти, спираючись при цьому на отриману спеціальну професійно-педагогічну підготовку у закладі вищої освіти та на власний практичний досвід, залежить від особистісних і професійних якостей, усвідомлено створюваний із метою досягнення успіху, кар'єрного росту та досягненню педагогічної майстерності.

Формування професійного іміджу майбутнього вчителя має будуватися не тільки на основі теоретичного підґрунття, але й на базі діагностики реального стану сформованості професійного іміджу у майбутніх вчителів.

Констатувальний експеримент включає в себе три етапи:

- 1) аналіз навчальних планів, з метою виявлення наявного ступеня їх орієнтації на формування професійного іміджу майбутнього вчителя;

2) анкетування з метою аналізу складових іміджу при сприйнятті студентами образу вчителя;

3) визначення рівня сформованості професійного іміджу у студентів.

Аналізуючи навчальні і робочі плани викладачів з метою визначення виховного потенціалу навчальних дисциплін, з'ясували способи ефективного вирішення завдань виховання студентів закладів вищої освіти, зокрема формування в них іміджу в системі виховної роботи педагогічного університету. Вияснили, що лише в незначній кількості дисциплін («Педагогічна майстерність викладача ВНЗ», «Психологія і педагогіка», «Креативні технології навчання у профільній школі», «Педагогічна етика») стосуються проблем виховання іміджу майбутнього вчителя та створюють потенційне середовище для формування в них іміджу, проте відсутня цілеспрямована зорієнтованість викладання предмета на вирішення цього надзвичайно важливого питання.

У результаті проведеного анкетування стало відомо, що перше враження впливає на подальше ставлення до вчителя – це підтвердила переконлива більшість опитаних 56,6% (34 особи). Щодо зовнішнього вигляду вчителя (зачіска, підбір кольорів в одязі, стиль, акуратність, тощо), то 58,3% (35) респондентів відзначили, що є важливим аспектом іміджу вчителя. Не знайшла підтвердження гіпотеза щодо того, що молодші за віком вчителі викладають цікавіші, ніж старші: 38,3% (23 особи) не погодилися з цим твердженням, 11,6% погодилися (7 осіб), а 50% (30 осіб) відзначили, що їм важко визначитися. Отже, вік є формальною ознакою, яка не має великого значення для процесу взаємодії вчитель-учень.

Підтвердилася гіпотеза щодо важливості чуток та «легенд», які продукують студентів старших курсів, на формування ставлення до вчителя: так – 69,9% (42 особи), ні – 31,1% (18 осіб).

Цікавим виявилися результати щодо демократичності у стосунках, оскільки 75% (45) студентів прагнуть якомога більш наближених до рівноправних з вчителем стосунків.

Цікаво розподілилися відповіді на запитання «Чи захотіли б Ви стати вчителем?» виявивши зацікавленість своєю майбутньою професією лише 31,6% (19 респондентів).

Щодо результатів професійного блоку, то лише невеликий відсоток студентів перерахували компоненти професійного іміджу майбутнього вчителя (професійні знання, вміння, навички – 38,3% (23 особи); зовнішня складова – 31,6% (19 осіб); комунікативні здібності – 75% (45 осіб); морально-етичні якості – 83,3% (50 осіб); почуття гумору – 30% (18 осіб).

На запитання «Чи готові Ви працювати над особистісно-професійним вдосконаленням, прагненням створити власний професійний імідж?» лише 30% (18 осіб) позитивно відповіли, через недостатність знань основ педагогічної іміджеології та необхідності аспекту у створенні позитивного іміджу вчителя.

Також нами було організовано анкетування щодо виявлення професійних мотивів та відношення магістрантів до майбутньої професії. Результати анкетування засвідчили наступне.

На запитання «Які мотиви спонукали Вас до вибору вашої професії?» 6,6% (4 особи) респондентів зазначили, що сімейні традиції, 18,3% (11 осіб) – вплив батьків, 8,3% (5 осіб) – переконаність у своїх здібностях, 13,3% (8 осіб) – престиж вищої освіти; 33,3% (20 осіб) – інтерес до предмета; 8,3% (5 осіб) – бажання цікаво жити; 13,3% (8 осіб) – бажання присвятити себе улюбленій справі. Це свідчить, що домінуючим мотивом обрання майбутньої спеціальності є саме інтерес до фахових дисциплін.

На запитання «Якщо б знову довелося вступати до закладу вищої освіти, чи повторили свій вибір?» ствердно відповіли 63,3% (38 осіб) респондентів, ні – 20% (12 осіб), не впевнені, що повторили б свій вибір – 16,6% (10 осіб) . Це свідчить, що більшість магістрантів обирали свою

спеціальність свідомо і не жалкують про обраний фах. Хоча, на нашу думку, 20% (12 осіб) негативних відповідей теж викликає певне занепокоєння, що свідчить про недостатню профорієнтаційну роботу освітньої системи та мотивації майбутньої професійної діяльності.

На запитання «Як навчання у закладі вищої освіти впливає на розвиток Вашого інтересу до професії?» магістранти дали такі відповіді: інтерес виріс – 51,6% (31 особа); ніяк не впливає – 20% (12 осіб); формує негативне відношення – 11,6% (7 осіб); важко сказати – 16,6% (10 осіб). Це свідчить, що організація освітнього процесу в університетах здебільшого посилює інтерес до обраної спеціальності, адже фактично половина опитаних магістрантів зацікавлена у вивченні фахових дисциплін і відчуває посилення інтересу до професії. Але, варто відзначити, 20% (12 осіб) магістрантів зазначають, що процес навчання ніяк не впливає на розвиток інтересу до обраної спеціальності, що не може не викликати певного занепокоєння.

Для визначення сформованості комунікативно-організаторської компетентності магістрам запропоновано пройти тест «Діагностика комунікативних та організаторських здібностей». Виявилось, що 15,8 % магістрів ЕГ та 13,5 % магістрів КГ мають високий рівень прояву комунікативних та організаторських схильностей. Вони не губляться в незнайомій обстановці, швидко знаходять друзів, прагнуть розширити коло своїх знайомих, допомагають близьким та друзям, проявляють ініціативу у спілкуванні, здатні приймати рішення в складних ситуаціях. Середній рівень сформованості характерний для 50,8 % респондентів ЕГ та 55,8 % КГ, яких відрізняє прагнення до контактів з людьми, відстоювання власної точки зору. Проте потенціал їхніх схильностей не відрізняється високою стійкістю. Низький рівень комунікативних та організаторських схильностей мають 33,4 % магістрів ЕГ та 30,7 % магістрів КГ. Такі студенти не потребують спілкування, їм подобається проводити час на одинці, в новій компанії та колективі вони почуваються досить скуто, зазнають труднощів під час налагодження контактів з іншими, не відстоюють власної точки зору, важко

переживають образи, рідко проявляють ініціативу, уникають прийняття самостійних рішень.

З метою визначення внутрішнього стану, магістрам було запропоновано пройти «Тест на конфліктність» Кноблоха-Фальконетта. Опитування дозволило зрозуміти, чи є внутрішній стан респондентів гармонійним, якому притаманні впевненість в собі, збалансованість бажань, прагнень та рівня домагань, послідовність в поведінці, чи студенти є невпевненими в собі, нерішучими, потребують постійної опіки, що говорить про наявність внутрішнього конфлікту.

Отримані результати проілюстровані в таблиці 1.

Таблиця 1

Особливості внутрішнього стану майбутніх вчителів (за методикою Кноблоха-Фальконетта)

Рівні	ЕГ	КГ
	%	%
Внутрішній конфлікт	36,7	46,7
Гармонійність	63,3	53,3

Також, ми досліджували вивчення сформованості професійного іміджу за внутрішньоособистісним показником стало визначення сформованості «Я-концепції» за методикою С.А. Будассі, яка дозволяє визначити рівень самооцінки студента, зрозуміти, наскільки «Я реальне» збігається з «Я ідеальним». Респондентам запропонували 48 позитивних та негативних рис особистості, з яких вони повинні були вибрати 20 якостей, що характеризують їхнє уявлення про себе, та 20 якостей, притаманних ідеальній особистості. Порівняння «Я реального» та «Я ідеального» визначає рівень та адекватність самооцінки.

Так, результати тесту показали, що більшість магістрів небайдужі до самих себе, вони мають досить чітке уявлення про своє «Я реальне», що свідчить про адекватну самооцінку, позитивне ставлення до себе, самоповагу, відчуття власної повноцінності та схильність до самоаналізу.

Вони впевнені в собі, адекватно реагують на зауваження інших, тверезо оцінюють знання. Виявилось, що є магістри, які мають високу неадекватну самооцінку (завищений рівень домагань, неадекватна оцінка власних можливостей, самовпевненість, нездатні до самоаналізу), що може привести до втрати самоконтролю та прийняття помилкових рішень. Деякі респонденти мають низький рівень самооцінки. Вони дуже боляче переживають критичні зауваження, намагаються підлаштуватися під думку інших, страждають від надмірної сором'язливості. Результати тесту надані у таблиці 2.

Таблиця 2

Рівень самооцінки та сформованості «Я-концепції» майбутніх вчителів (за методикою С.А. Будасі)

Рівні	ЕГ	КГ
	%	%
Високий	13,4	3,4
Середній	40	43,3
Низький	46,6	53,3

Отже, як бачимо з таблиці 2, отримані результати свідчать про те, що більшість магістрантів мають низький рівень сформованості даного показника (ЕГ – 46,6%, КГ – 53,3%), які можуть бути занадто впевненими, або взагалі невпевненими в собі, але їхнє бажання та прагнення не є збалансованим, іноді втрачають внутрішній спокій та душевну рівновагу, мають неадекватну самооцінку, не прагнуть саморозвитку та самовдосконалення, не розуміють значущості формування професійного іміджу. Середній рівень характерний для ЕГ – 40%, а КГ – 43,3% – студенти досить впевнені в собі, але їхні бажання та прагнення не завжди є збалансованими, іноді втрачають внутрішній спокій та душевну рівновагу, мають досить адекватну самооцінку, мають навчки саморозвитку та самовдосконалення, але не всі усвідомлюють важливості формування позитивного професійного іміджу саме під час навчання. Високий рівень сформованості даного критерію лише у ЕГ – 13,4%, КГ – 3,4%. Для цих

студентів характерним є впевненість в собі, збалансованість прагнень, внутрішній спокій, мають адекватну самооцінку, проводять постійну роботу щодо самовдосконалення та саморозвитку, розуміють важливість формування власного професійного іміджу.

Висновки. Проведений аналіз наукових джерел дозволив визначити імідж як сукупний суб'єктивний образ, уявлення, що виникає в інших про певну особу на основі її зовнішніх і внутрішніх характеристик та формує певне ставлення до неї. Базою для побудови позитивного іміджу особистості є «Я-концепція» (система уявлень індивіда про самого себе), на основі якої людина формує ставлення до себе та будує стосунки з іншими.

Під час констатувального експерименту нами виявлено, що більша частина магістрів не усвідомлюють того факту, що формування власного професійного образу, який ґрунтується на гармонійній сукупності як зовнішніх, так і внутрішніх складових, необхідно розпочинати вже в студентські роки. Таке ставлення до проблеми формування власного професійного іміджу обумовлюється можливістю вибору іншого виду професійної діяльності.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

1. Васюкова И. А. Словарь иностранных слов. – Москва: АСТ-ПРЕСС, 1999. – 640 с.
2. Криксунова И. Создай свой имидж / И. Криксунова –М.: Изд-во «Лань», 1997. –171 с.
3. Первый толковый БЭС: большой энцикл. слов. / отв. ред. Е. В. Варавина. М.: РИПОЛ-классик, СПб: Норинт, 2006. – 241 с.
4. Пехота О. М. Індивідуальність учителя : теорія і практика : навчальний посібник / О. М. Пехота. – Миколаїв : Іліон, 2011. – 272 с.
5. Цицерон М. Т. О пределах блага и зла; Парадоксы стоиков / М. Т. Цицерон – М.: Издательство РГГУ, 2000. – 474 с.
6. Шепель В. М. Имидж / В. М. Шепель // Воспитание школьников. –

Mishchenko Maryna

PhD of Psychological,

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,

Polishchuk Olena

graduate student of the Faculty of Social and Psychological Education,

Uman, Ukraine

mishch.marina@gmail.com

FORMATION OF THE PROFESSIONAL IMAGE OF THE FUTURE TEACHER

The need for modernization of higher education in Ukraine is due to the processes of state formation, the establishment of a new socio-economic formation. These processes are accompanied by an increase in the role of an educator in social work, an increase in the level of his professionalism, including the acquisition of educational techniques and technology teaching activities. The nature of such tendencies is determined by the intensive introduction into the educational practice of humanitarian oriented scientific approaches aimed at the holistic development of the individual, the activation of his creative abilities, the formation of a common culture. After all, personally oriented education is based on humanistic priorities over authoritarian, axiological, informational, traditional and innovative.

The purpose of the article is to provide theoretical substantiation and experimental verification of the pedagogical conditions for forming the image of the future teacher in the process of learning. Methods of research: theoretical - analysis, synthesis, theory and system of theoretical knowledge of the studied problem; psychodiagnostic methods: «Diagnosis of communicative and organizational abilities», «Conflict Test» by Knobloch-Falkonetta, Level of self-esteem and the formation of «I-Concepts» (by the method of SA Budassi), questionnaire.

The analysis of scientific sources made it possible to determine the image as a cumulative subjective image, an image that arises in others about a particular

person on its main external and internal characteristics and forms a certain attitude towards it. The basis for constructing a positive image of the individual is «I-concept» (the system of ideas of the individual about himself), on the basis of which a person forms a relation to himself and builds relationships with others.

During the experiment, it was discovered that most masters do not realize the fact that the formation of their own professional image, based on a harmonious set of external and internal components, must begin already in student years. Such an attitude to the problem of creating their own professional image is conditioned by the possibility of choosing another type of professional activity.

Key words: image, professional image, future teacher, profession, master student.